

Testimony Number: T/107
Cassette Number: C/107

Country: Hungary Language: Hebrew

Name: Greenfeld, (Bence) Miriam

Address:

Birthdate, Place, and Country: 1.2.1935, Budapest, Hungary

Testimony Content

Their economic and religious status;
The German invasion.

Her mother got documents from the Swedish
embassy.

The Arrow Cross took her mother and aunt to t
brick factory but Wallenberg came and saved
them.

Together in protected house on Pozsonyi Street
near the Danube. Her father fled from labor
camp and joined them. Her grandfather (from
her mother's side) got Swiss papers for
himself, his wife and mother and they lived
next to them.

The Arrow Cross took all of them from the
houses, but Wallenberg (again) came and saved
them. She doesn't remember how he looked and
what he had done exactly.

The liberation and back home.

1949 - To Israel through Slovakia.

She heard in 1945 about the disappearance of
Wallenberg.

The visit in Hungary; thoughts about her
rescue.

Recording time: 3/4 hour

Number of pages:

Place: Witness' Residence

Date of interview: 23/10/89

Name of interviewer: Tikva Petel

רשימת שמות ומקומות - גב, מרין גרינפלד

בודפשט - Budapest

פרבר אוזייפט - Uj-Pest

רחוב אנולזוייז'י - Anolzoisy

בודה - Buda

וילנברג - Wallenberg

פешט - Pest

קושיצה - Kosice

ברטיסלבה - Bratislava

סגד - Szeged

Greenfeld Miriam

T- 107

pp. 6-15, 19-20

3 copies

ראין עם גב' מרים גריינפלד מבני ברק

מראיינט: תקופה פתל

תאריך: 23 באוקטובר 1989

%;">מדייפה: אסנה בראל

ש. גברת גריינפלד, את נולדת בבודפשט (Budapest) ב- 1 לפברואר 1935.

קצת על הוריך ועליך לפני המלחמה. השמות, העיסוקים.

ת. לאבא שלי קרוא מירקלוש, הוא עבד אצל דודו שהוא לו חנות סיטונאית לדברי זכובית. אמא שלי עזרה לו במלאות. אביה היה בת יחידה שלהם. עוד לפני שאנו נולדים המצב הכלכלי היה רע מאוד בחונגריה, ואבא של אבא הפסיד את כל כספו, והם באו לגור אצלו. בבה שהרינו ביחד בולנו. גם בן דודי, שאמא שלו נפטרה בשווא נולד, גם גר אצלו. בולנו הרינו יחד.

ש. אבא שלך היה צריך לדאוג לבולם?

ת. בן. ואבא שלי חשב אפילו, זה מסרופורים אני יודעת, הוא חשב לעזוב את הונגריה, אבל בכל הזמן אמרו שהוא יוריש לנו את החנות הצעת, וחייב דבר בזה לעזוב.

ש. لأن הוא רצה לעזוב?

ת. הוא רצה ללבת לבוי-זילנד, לא יודעת למה.

ש. מבחינה דתית, איך היה בבית?

ת. לא הרינו דתים בכלל.

ש. שום חטא לא שמרו?

ת. שמרו חרים, אבל לא שמרו על בשרות ולא על שבת, רק על החברים הגודלים, אצלו. אצל ההורים של אמא בן שמרו.

- ש. על ישראל?
- ת. על ישראל שמעתי כי ל Sabha היה קופסה של קרן קיימת והוא היה בוטן שם בסך. ואני יודעת שיש לו באיזה שהוא מקום גם מגרש פה, אבל אין לי מושג איפה.
- ש. לאיזה בית ספר הלכת?
- ת. ליהודי, כל הזמן.
- ש. כמה שנות ליטודים?
- ת. בבית ספר עממי זה היה, אם אני זוכרת טוב, חמש שנים. אחר כך בתיכון, את התיכון החקלאי אחורי המלחמה, כי אצלנו זה ארבע שנים ואחר בר מתחללים תיכון.
- ש. מתיין, למשך שלא היה אורה יהודית וציונית,שלחו אותו לבית ספר היהודי. למה?
- ת. אבא שלי אד בבר התחיל להתעניין בציונות, בשנים שאבוי הלבתי לבית ספר. אבוי התחיל את בית הספר בתיכון המלחמה.
- ש. מליטודיך בבית הספר, העברת הביתה משהו?
- ת. כן, שמה גם למדנו עברית, מה מילאים. למדנו, נגיד תנ"ר זה היה אחד בהונגרית ואonto הזה בעברית. ידעתי לקרוא אבל לא ידעתי מה אבוי קוראת.
- ש. יחסים עם הונגרדים לא-יהודים.
- ת. לאבא שלי, אחד בר בזמן, אבוי כבר לא זוכרת באיזה שנה, היה אסור ליהודי לתהיה לו חנות. הוא לך גור אחד בתוך שותף. בזמןיהם הוא היה היה מאד בסדר. בבה אבוי לא זוכרת שהרו לנו יחסים עם נוצרים.
- ש. היו לך התקלוויות איתהם?
- ת. לא.

- ש. בבירת דיברו על אבטישמריות?
- ת. כן, בודאי. אבוי רודעת שלבן דוד שלי, זה שלא חיו בבר, הוא היה יותר מboveר ממנה בארבע שנים. אז הוא בבר תחילה תיבון. גם בן הוא בא, קראו לפניו הגזה אויףסט (Fest-Pest). אז הוא היה צריך לבוא עם חשמלית מרחק רبع עד הבית ספר. אז למדו ביום ראשון בבירת ספר במקום שבת, ואז הוא ספה המונע העניות אבטישמריות בבירת ספר. אז הפסיקו באמות את הלימודים בהה.
- ש. היה לכם קשר עם יהודים מחוץ להונגריה?
- ת. לא, במא שאנר רודעת, לא.
- ש. באמות הירית ממש צעריה בשפרצה המלחמה באירופה, אז לא יכולת לזכור.
- ת. אבוי זוכרת דבר אחד. כל קיא הסבאות היו הולכות לבופש על יד הדבובה. זה בפר קצת רחוק מבודפשט. הדרנו ופתחו עשו חושך ביה השבו על הפצעות, אז עוד לא היו הפצעות. ואבוי זוכרת רק את הנהג טקסי אירק שהוא קילל שהוא לא רואה ארפה שהוא בושע. זה מה שאני זוכרת מפריצת המלחמה.
- ש. מ- 1939.
- ת. אבוי לא חשבת, זה בבר היה צריך לחיות ב- 1940.
- ש. גם על המלחמה בין גרמניה לברית'ם, את לא זוכרת?
- ת. לא זוכרת.
- ש. דיברו בברית?
- ת. אולי דיברו. אבוי זוכרת שהסבא שלי היה יושב על יד הרדיין, והוא צועק שם ישרפו בשומן שלהם.
- ש. מיר אמר לחשוף בשומן שלהם?
- ת. הגרמנים. הוא אחד בך נפטר ב- 1940, אבא של אבא שלי.
- ש. נצדרך לתקדים קאת הלאה, עד שהגרמנים נכבשו להונגריה. מה את זוכרת מהתקופה הזאת?

- ת. בברל לפני זה לקחו את אבא למחנה עבוזה. מזמין לא הוציאו אותו מהוגהדריה, וגם את הבן דוד שלי שהוא הרבה יותר מבוגר, שהיה גוד אחינו, גם לקחו.
- ש. איך זה התבצע?
- ת. הרו שלטנים שהרו אדריכלים להתייצב.
- ש. איך הוא היה?
- ת. בכלל מרבית שרים בהוגהדריה, אני לא זוכרת איך הוא.
- ש. הוא קיבל חופשיות?
- ת. לא, אחר כך הרבה יותר מאוחר הוא ברה, חופשיות לא הרו.
- ש. שמנתים ממנה?
- ת. לפחות הירחה מחרשה אריזה גנואה או משאו. אם הדמן לו הוא פילון, אבל אני לא זוכרת בדיקוק באיזה מקומות הוא היה.
- ש. וזה עוד לפני שבבנסו גרמנים?
- ת. כן.
- ש. שמנת משאו ממה שמתරחש בחו"ל?
- ת. לא ידענו שום דבר. אולי המבוגרים ידעו משאו, אנחנו לא ידענו כלל. עיקר העביבים התחלנו, לא בשहגראנים נבנסו, עד עוד לא היה גורא, בשאלת השתקטו, בשודדי כסא לkapoz מהעסק.
- ש. אנחנו ברגע שלב שלב. את זוכרת את יום הביבסה של הגראנים?
- ת. כן. אף זוכרת, הייתה לי בדיקוק אדמת. לשבא השבי היה עוזרת זקנה הוגהדריה שהיא מתבונן שנים, היא סיידלה את אמא שלי ואת האחים שלה, וגם אותה. היא אפילו לירמה אותה את 'שטע ישראל' שהיא כתבה לעצמה בהוגהדרית. היא באה הביתה וצעקה, (לי היה אסור לצאת בכלל המחללה): את לא יודעת מה שהולך, הכל מלא טנקים, הכל מלא גרמנים, הרחוב הראשי הזה שבו הם צעדו לא היה רחוק מਆנו.

- ש. מה שם הרחוב?
- ת. רחוב אגולשיידי (Anolzoisy), הרום אף לא זיהה אף קוראים לו זה מה שידענו, לא ידעת מה היה ואיך היה הלאה.
- ש. הרו חששות?
- ת. מאר.
- ש. בבית דיברו על זה?
- ת. בפתח, הם ניסו איך אפשר להתחמק. ועוד אמר שלוי שמעה על העסק הזה של השבדים. נראה לא ידעתם מה זה ואיך זה, אבל היא חשבה שגם אפשר היא תשים את זה.
- ש. מיר עם בניית הגרמנים היא חשבה על זה?
- ת. כן.
- ש. מארפה היא שמעה?
- ת. היא שמעה, היה לה איזה מבר שהינו לו קרובים או מברים, גם בשבדייה, כי אז היה צריך להביא איזה שמות שבבירובם הם ממשיכים אותו. אמר שלוי, אף זוכרת, ישבה ימים על יד הקונסוליה שליהם בבודה (Buda). אחד בר היא הבירה. אבחנו בעצמו לא ידענו בשבייל מה זה היה טוב, אבל היא אמרה שיריה, מיר יודע.
- ש. מה היא הבירה?
- ת. את הבירות האלה שלהם. זה היה עם תמונה של כל אחד לחודש. היא הוציאה את זה לבו, לאיוואם, לסתה, וגדמה לי לדודתי.
- ש. את זוכרת את הפורטאט של התבוזות, מה היה עוד בתוכו?
- ת. אף לא זוכרת. רק שמות אני זוכרת, חותמת ותמונה.
- ש. את זוכרת בדיוק מתי זה היה?
- ת. לא.
- ש. בשרך?

- ת. נא.
- ש. הרא אמרה שזה מהקובע סוליה השבדית?
- ת. כן.
- ש. הרא אמרה עם מי הרא נפاشה שם?
- ת. לא.
- ש. לא סיפרה איך הייתה השירה אומת?
- ת. אולי הרא סיפרה אבל אני לא זוכרת, זה לא שפין אותו.
- ש. בשחרטנים לבנוו, ארזה ענדים נגד היהודים הם נקטו?
- ת. אז תחילה, אם אני יוברת טוב, את הבטים של היהודים. הבית שלנו היה בזה.
- ש. בית צהוב?
- ת. כן.
- ש. אז לא היו צדירים לעבור?
- ת. לא היו צדירים לעבור, באו אלינו. דודתי באה אלינו, ועוד ארזה משפחה שאבוי לא זוכרת את שמה, שלכל אחד היה יכול להיות חדר.
- ש. כמה חדרים היו לך?
- ת. שלושה. אבל זה לא בטו פה, זה חדרים ענקניים. זה בית ישן היה.
- ש. היה אפשר להבניש?
- ת. היה אפשר להבניש, כהפריך, זה לא היה בורא.
- ש. ואיך היה האוירדה?
- ת. רק הנשים היו, הגברים לא היו. היה פחד, לא ידעו כל יום, בל יום הוציאו צוים, ומה יהיה גוזד. לא היה מספיק אוכל. היו תלושים. ואם היה היהודית דמפה אוותך מהטור.
- ש. היהת בתודר?
- ת. אבי לא, אמא שלי לא נתנה לי אף פעם לצאת אפילו. תמיד היה הכלבה.
- ש. מה עשית כל היום?

- ת. בפניהם ילדים, שעיבדו הצגות, שיחקנו, מה ירבילנו לעשות, לא היה בית ספר ולא היה כלום.
- ש. את שמעת על הקהילה היהודית?
- ת. אני ידעתני שיש לנו של הקהילה. ידענו על בית הכנסת. אבל מה עשו בקהילה ואיך עשו - אני לא יודעת.
- ש. גול דאסיר היזונדראט לא שמעת?
- ת. לא.
- ש. על העטון היהודי שליהם?
- ת. לא. אני לא קראתי עוד כתובים בכלל אז.
- ש. בבית לא קראו את העטון של הקהילה?
- ת. יכול לומר שקראו, אני לא זוכרת.
- ש. באה זמן היום בבית שכם שהיה מסומן?
- ת. היידן עד שאלב החץ' השתקטו, אחרי אוקטובר.
- ש. אתם שמעתם את הנאום של הורדטי?
- ת. בטוח ששמענו, חשבנו שהוא, גמרנו, היה לבע טוב, ככל יצאו לרוחוב. שמענו מודע. רק הוא היה טובל, הוא נבשל. ואז אלה השתלטו. ואז באו לבית ולקחו את הבשים הצערירות, את אמא שלי ואת דודה שלי.
- ש. נראה לא הדרתה את התעוזות?
- ת. אומם זה לא עבין. לקחו אותו, בטוח שמעת על זה, בית חרושת לבנין, לשמה. ואז ולכברה בא לשם.
- ש. בבית חרושת לבנין. את הריות איתן?
- ת. לא, אני נשארתי עם סבתא, בבית. רק בשירים צערירות לקחו.
- ש. ולכברה בא לבית החרושת?
- ת. בא לשם, זה אמא שלי סייפה, זה אני זוברת טוב, ואמר שלמי שיש תעודה - שתראה אותה. אך דודה שלי אמרה: אבל זה רק העתק.

ההונגרים התחרלו לאטוק: רק אודריבן. אמא שלג אמרה: אין דבר, בואי.

מה זאת אומרת רק העתק, אמא שלג הביבה העתקים? ת. בין, היא נשמה העתקים ואת זה היא שומרה בבית, את האודריבן. היא אמרה שם יקדענו לה את זה או משאו, איז שיקדענו העתק, איז יהיה עוד. אמא שלג היתה אשא מאד מעשית. הוא דvae, אמר בסדר. אמא אומרת שגם הרו מראים לו חתיכת ניריד בית שימוש – גם על זה הוא היה אומר שהה בסדר.

מה היא סירפה על ולנברג? ת. לא סירפה שום דבר. בא איש צעיר, היא אמרה, דיבר גרמנית. היא רדעה טוב לדבר. הוא לחת את כל הקבוצה שהוא הוציא שם. אחד ברשפובן שביל היתר הלבן לאושוויץ.

כמה יצאו? ת. אבוי לא יודעת. הביא אותו לבית בזזה שם השביבון, אבוי לא יודעת איך זה היה, ליד הדנובה. גם שם הם קיבלו בדירה שלושה חדרים חדר. איך שם התרישבו שם – אמא שלג באה ולקחה את סבתה ואותרי לשם. זה אף זוכרת איך שהלבינו, זה היה משה בורא. הלבינו ליד הקיר, ובכל פעם להתחבא שבאו אלה, ובכל אחד שאל על תעוזות, הפשיטרים ההונגרים.

אתם התחבקתם שם? ת. שם זה היה רשמי. שם נבננו לבית הגה וזהו. ואבא שלג, אבוי לא זוכרת, אחרי זה הוא ברה ובא הבירנה.

ארזה בית? ת. הבית הקודם. הוא לא ידע. נדמה לי ארזה שבנה אמרה לו. והוא בא גם אחריבן.

- ש. מה היה המזהק?
- ת. היה מזהק גדויל. אבינו גרבו באיזור 6 וזה היה באיזור 5, על יד הדנובה.
- ש. ברגל הלבתם?
- ת. בפט. היה אסור לנעלות על חשמלית. שמה כל הזמן ביקשו מעוזות. ואם תפסו אותו שהלבתם בלי הטלאי בשעה שהיה אסור לך לצאת – אז גמרו אותך. ואז הרבה רותח לא שאלו.
- ש. בדירה הזו ליד הדנובה.
- ת. קיבלנו חדר עם עוד שתי משפחות, אף לא זוברת מירון היה.
- ש. הידית את, אמא שלך, הדודה הסבתא, ואחר בר אבא הגעת.
- ש. את יכולה לתקן יומ אחד שם.
- ת. יום אחד היה מאד שטח כשבוצצו את הגשר של מרגדרטה. זה היה בדיק שול הבית. זה חיל הונגרי פוצץ אותו. הוא פוצץ כדי שהגרמנים לא יוכלו לשאתם, אבוי לא יודעת בדיק בשביב מה. אז החשמלית נפלה בפניהם והיה שם שמו.
- ש. זו היה מהמתרתת?
- ת. אף לא יודעת. אף רק זוברת שהידית בחדר שהיה קרוב לזה ואבוי צפתי אחריה, מהחדר האoir. כל החלונות עפו. ואז שמענו שזיה התפוצץ, לא ידענו קווד מה זה.
- ש. מהו חירותם שם?
- ת. אף באמת לא יודעת. הוא דאג לזה. הביאו לשם תריד אובך, מה שבבר היה. ולכברה דאג לזה, השבדים דאגו. הביאו כל הזמן אפונה. ירока. זה מה שאלנו. אבא שלוי אף בשבע שירות הוא לא יאבל את זה.
- ש. אתם הרים בדירה בתוך בניין?

- ת. בן *
- ש. והבנין היזה היה גדול?
- ת. בגין די גודל. בגין בן ארבע קומות. זה היה בגין שנחשב די חדייש, כי היה לו מקלט לא הבני, כי אחר כך קיבל במה פגשים ונדרמה לי שם נחרגנו שם.
- ש. מה היה בתוך הדירה?
- ת. סידרנו שם שאפשר יהיה איך שהוא לשכב.
- ש. לא לחתום אתכם בלילה?
- ת. לא, מה הייתה בדירה, אבוי לא יודעת. אבוי חושבת שהרו שם במה דברים הרבה. הרבה בשירות לא היו. היה בבר לקדמת החורף. אחר כך אמרו שלוי כל פנים העדרה הבירה והשתדלה להברא דברים. העוזרת הזקנה כל יום באה והוציאה מהדברים שבבית. היא בשארה בבית.
- ש. היא שמרה לכם על הדירה?
- ת. בן *
- ש. והיא הביאה לכם חפצים?
- ת. מה הייתה. ואבוי לא זוכרת איך השיבו לסבא שלוי ביריות שווייצרים, זה היה פחות טוב משל השבדים.
- ש. איך?
- ת. זה אבוי לא יודעת.
- ש. איך הם היו ביריות?
- ת. הסבא - זה הסבא השביר, של אמרו שלוי. הם היו בבית שלהם, זה גם היה בית מסומן. ואז הכלבו, נדרמה לי שלא רחוק מאתנו היה בית שווייצרי ולשם הנגידרו אותו.
- ש. את סבא וסבתא מזד אמר?
- ת. בן, ואט אמר שלו שהרתה נזרא בדורא זקנה בבר, ולא ידע אפרילו הונגרית. העוזרת מסכנה, היא כל פנים באה לשם ובאה לפה, ובכל הזמן

אמרה: או, יורדים עלי, כל הזמן יורדים עלי. הרא הירוה נזהרת. ובר
הרבינו שמה. שום דבר אי אפשר היה לעשות, אי אפשר היה לצאת. אמא
שלי יצא, בל פנים לאמא שלה, אבל זה היה מאד מסוכן. היריבו למעלה
עד שהתחילה המצוד. אז התחילו היריות, זה היה בדצמבר - אז אי אפשר
היה כבר להיראות למעלה, אז בבר היריבו כל הזמן במקלט. כל הזמן ירו.
הרוסים ירו, היה מסביב בבר מצוד ובכל הזמן ייריות.

ש. דצמבר 1944?

ת. כן, סוף דצמבר. נדמה לי שההיה בריסוס בשם סגרו את המצוד.
הപיצות כל הזמן היו, אבל אז התחילו גם עם תותחים וקטריות ובכל
השמוחה.

ש. זה היה חורף.

ת. זה היה מצל שזה היה חורף.

ש. איך היה החיטוט?

ת. לא היה חיטוט. בטע שהוא קר. אז ישבנו איך שיבלנו, כל אחד גם
הבודדים.

ש. היו פוד ילדים שם?

ת. כן, גם שם היו ילדים, אבל הם לא היו חברים טובים במו הילדים
מהבית הקודם, שבדלנו ביחס.

ש. במשר הרום?

ת. היריבו כל הזמן במקלט. פחדנו לצאת, במיוחד דודה שלי הייתה פחדנית
גדולה. אפילו אם אני רוצה לצאת - היא כל הזמן מושבה אותה בחדרה,
לא רצתה.

ש. במקלט דיבرتם?

ת. כן, כל אחד דיבר, והוועה עושה חלום מה הוא יאכל בשיזא משם.

ש. אלו חלומות שמענת?

ת. על אוכבל, כל הזמן על אוכבל, כי בולם הינו רעבים.

ש. ואות?

ת. אני לא, לא חלמתי. אני בעצם חלמתי שיהי לי נעלים כי הם הינו לי קשיבות ולא הרה לי משאנו אחר.

ש. את הרית בבר בת תשע.

ת. כן.

ש. קצת יותר קטנה.

ת. אז יום אחד הרה עוד פעם עם ולנברג. אז בבר אי אפשר הרה להוציא את האנשיים. אז מפשת (Pest) לא הוציאו את היהודים, הם לא יכלו לצאת משם. אז תחילה להוציא את האנשיים לדנובה.

ש. מבודפסת ליד הדנובה?

ת. כן, שלא דאו אותו שם. קראו לבני הבית שלנו, הרינו בבר למטה. אמרו לחת אוכבל ליום אחד, אבל אנשיים ידעו שהה סירוף.

ש. הוציאו את היהודים המוגנים?

ת. כן, הוציאו אותם למטה, שלוקחים אותם. הם לא אמרו לאן, אבל אנשיים ידעו לאן.

ש. מי אלה הם הינו? איך הם נראו?

ת. של הצבע.

ש. איך הם תונגו?

ת. בטע חירות, ברגיל. ואז, אני לא יודעת איך, הוא בא עוד פעם.

ש. אז את ראתת אותן?

ת. פנים אותן אז ראתה אותן.

ש. את דוברת איך הוא נראה?

ת. לא. מארפה אני יודעת שהוא הרה? – כי אנשיים אמרו שהה הוא. ואני לא יודעת מה הוא דיבר ומה לא. העירko, הוא סידר ואבחן בשארנו בכיתה.

ש. הם פשוט הוציאו אתם והתחילו להצעיד אתם או רק ריבצז אטבם?
ת. ריבצז אוזנו שהולביםם. והוא הופיע, ואני לא יודעת אם מרי או מה
הוא סידר.

ש. את זוברת איך הוא דיבר, מה הוא אמר?
ת. מה, את חושבת שאני הירית שמה? אני לא הירית שמה תשובה.
ש. את מדברת עליו באיזו שכירבת אותו. שמעתם עליו?
ת. בטח ששמענו, כל הזמן ידענו שהוא עוזר לבולם, כמה שהוא יבול.
ש. ושמעתם מבטחכם בו? ידעתם שבשעת צרה הוא יעצור?
ת. ייש מראהו אחר? לא היה אף אחד. ההונגרים היו יותר גרועים
מזהרמנים.

ש. הצורך פשוט לדעת במה השם שלו היה ידוע ומפורסם.
ת. זה אני לא יודעת.
ש. כי גם בבית החירות לבנרים הוא הופיע.
ת. הוא הוציא את אמא של ממש, זה מאה אחוז. וגם פה, כי פה את
האחרדים שלקחו ידענו שלוקחים אותם לדנובה וירדרים בהם.

ש. איך ראיתם את העובדה שהוא מציל?
ת. זה היה נס.
ש. ראיתם את זה בנס?
ת. בטח. אני לא כל בך, אחר בר שמעתי, אבל למבוגרים היה ברור שהיה
הסוף.

ש. אתם שמעתם מה קורה במקום אחרים, גם בהונגריה וגם באירופה?
ת. לא שמענו. אני ידעת שודדי, שהיתה גורה באויפשט, והשווינץ הזה של
אבא שלי רצה להביא אוזם, והוא בבר הביא את בני הדודים שלי. הוא
אמר שלמחרת הוא ירך ויביא אותה. אולי פה היה יותר טוב, שירה.
הוא היה מוכן גם להחביא אותה. אז היא אמרה: מה בעלי יגיד, שאני
עצבתי את הדירה והבל. והיא לא ידעה שבעה בבר מזמן נהרג בדרכו

(Dachau). והרא אמירה לו שיחזיר את הילדים. ואחר בר שמענו שלקחו

את בולם לשמה. שמה עוד הספיקו לקחת. מהם אף אחד לא חזר.

ש. חוץ מהמקורה הזה, על שימושים באופן מסיבי לא ידעתם?

ת. לא. ידענו שהוא אז בבר גיטו. אמרו שהגיטו היה מוכן שיפוצץ

אותו.

ש. זה שמעתם בשתי הימים בבית הזה?

ת. זה שמענו בשתי הימים בבית, בבה אמרו. אחר בר ידעתם שאט סבא וסבתא

גם לקחו. אמרו שלבי הלבה לשם. לקחו אותם ואת הסבṭתא הגדולה השאירו,

שהיא לא יבלה ללכט. ההונגרים אמרו להשאיר אותה.

ש. את מדבמת עבשו על הפא וסבתא שהו להם נירירות שויצרים?

ת. כן.

ש. הם לקחו אותם מהבית המוגן לגיטו?

ת. כן. והשויצרים לא עשו שום דבר, לקחו אותם. את הסבṭתא השאירו שם.

היה שם שוטר הונגרי שומר על הבית, ונתן לאמא להבנש. אמא חשבה

להוציא את הסבṭתא. הוא אמר לה: ברשות שיראו אותו איתה - יגמורו

אותך, לבי את. והסבירה גם אמרה: לבי, אבי בבר דאיתרי מספיק, לבי

מפה. ויזותר לא דאיתה אותה. הרגו אותה גם. אבל סבא וסבתא בסוף

בשארו בGITTO. נדמה לי שהروسים נבנשו מוחמד, לא פוצצו את

הגיטו. או שזה היה סתם סיפורו שהיא, אבי לא יודעת.

ש. בשבענו הרוסים, אז אתם בשארם בבית הזה עד בניסת הרוסים.

ת. כן.

ש. את דאית את בבריסטם?

ת. בבריסטם לא, נבננו אלינן אידאה שלושה רוסים.

ש. איך היה הקשר?

ת. איך היה הקשר - לקחו את הדודה. היא לא רצתה ללכט אותם, נתנו לה

בצ'ו טיריה שכבה היה הפרצוף שלה. החיל הרוסי רצה אותה. אחר בר

חחייר אותה וקודם הוא אנס אותה. זה אחר בר ידעתי. הם היו חביבים, לא ראו נשים. הם אהבו מאד ילדים, זה אני יודעת. חילקו לנו כל מיני דברים, לא דוברת מה. אחר בר אמרו לנו לבת, אתם יבולים ללבת. אז בא הדוד שלי, של הדודה שהיתה אתנו. הוא חדר מאוקראינה. אז הילבנו הביתה.

ש. אחותך בטה ימים או מיד?

זה אני לא דוברת, אני חושבת שתרוף. חזרנו הביתה, אבל היה בבית דוד הוגהדים שהפיצו אותם, אני לא יודעת באיזה עיר שדה, והעבידו אותם לבודפשט. אז ההוא אמר לאבא שלו שאrik שהוא יובל - הוא יסתלק, שניתן לו בטה זמן להריאת טמה. אני לא דוברת בטה זמן. הרינו שם עם הדודה, סבא וסבתא חזרו לזה. פתאום באו לנו בני דודים שהיתה להם דירה קרוב לאייפה שהרינו גרים בבית השבד, וחרושים תפסו את כל הבניין, שם תהייה מפקדה, ושילבו - אייפה ילבנו זה לא חשוב. הם באו אלינו לגור.

בדרך מהבית השבדי לבית בבודפשט, ראיית מה מתרחש ברכבות? היה גוויות. סבא אמר שמאץ שהחורך בזה קשה, כי אחרי היה מחריפות והבל, אבל הכל היה קבוע. סבא גם חתק סוט שבאבל מהבשור, כי הוא היה ושרינגר, הוא ידע אריך לחתוכו אותו. הוא חילק את זה לבולים שהיה טמה. אז גם עוד לא היה אובל, לא היה עוד בלום. אמא שלי נסעה לבפרים הקריביים, אבל זה היה סיפורם שלם לנסוע. לבפר שהייה בטה קילומטר מבודפשט גסנו יומיים, על גג הרכבת. חיפשו אובל. בקרים היה אובל.

ש. מה אבא עשה?

ה. לאבא היה לא נתנה לצאת, כי גם בבה תפסו אותו, לקחו אותו לנבואה. היא פחדה שייקחו אותו לשבי. אם היה להם חסרים שבורים שלחו - אז לקחו מהרחבת מרי שהירה.

ש. הרוסים?

ת. בן, ולקחו אותו. חבר של אבא שלו היה שם אחר בך שבתרים. הוא סיפר שהוא בא מחרטוגיה - לא ערד שום דבר. אמא פחדה שעוד פנים יקחו אותו. אז לcko אומו במה פנמים לעובודה, אבל למן חזר. הוא היה זאג, אז לcko אומו מהתחיל לטעוד בבתי החוליות. הוא עבד שם, אפילו שם בנתן לו קצת אוכל והוא הביא. היה לנו במחסן באלה, אם את רודעת מה זה מבורת נפט, הזכורות האלה. זה היה מצדך הבן מבודק.

ש. נפט היה?

ת. נפט בדמה לי שהיה, כי האבושים מואד חירפשו את זה. אז לא עט כסף, הרו חילופין, או שנחנו הילדיים הלכנו לתחנת הרכבת לאסוך שם פחים מסביב. בטעם הריבנו בראים מאד מצחיק. כמה שאבי דוברת, ממש בית ספר לא התחיל אז. אבי חשבה שעד לקרה הקיא לא הסתדרו העניים.

ש. דיברתם על העמיד?

ת. לא, היה לנו משוגה עם השוטף של אבא שלו, שהוא באמת התגובה מואד יפה. וזה הוא אמר לאבא שלו: אתה עבשינו רוזה ללכת, ואם הבאתם לנו את הרוסים. ההונגריים תיחסו לזה אילו שהיהודים, בכלל היהודים הרושים נבנשו. הם שנוו אותם דותר מאשר את הגרמנים. אז הוא געשה אכפרישטי אחרי המלחמה. בן דוד שלו עלה ממעש תיבע. תפסו אותו בהבול. אבא שלו הוציאו אותו מבית סוהר, אבל אחר בך פנים שנייה הוא הצליח.

ש. הוא יצא באופן בלתי ליגאלי?

ת. בן, איך אפשר היה לצאת באופן ליגאלי.

ש. ואבא חשב גם לצאת?

ת. אבא חשב, אבל אבא חשב שאולי הוא יוכל להשים בחזרה מה שלקחו לו.

ש. איך?

ת. לפתח את החבוקות, לגשות משהו, ואחר בר ללבת. אחר בר הוא אמר שהוא קרא לא פזוב את הספר שלהם, שם השתלטו מחד מאד. ואנחנו גם בדחנו ב- 1944. עברנו לסלובקיה. הענו לקושיצה (Kosice). שם ידענו שבברatisлавה (Bratislava) הקהילה מסדרת יהודים, גרכן בבירת ספר. ושהינו בבר הרבה יהודים איז איך שהוא סיידר עם השלטונות רכבות שצאו ממשם. בכה יאנאי.

ש. אם ידעת לאן, מה מצפה לך?

ת. איז בבר יאנאי, איז בבר הירתי בתבונעה. בן דוד שלי הזכיר אותו.

ש. לאיזה תבונעה?

ת. ל'דרוד'. הירתי הולכת לשם, גם יאנאי. החבריה שלי עלו לפני אבל אמא שלי לא הסבימה בשום אופן שאנלה אירטם. אחר בר הלבתי לשם.

ש. לאן הגעת?

ת. למיניה.

ש. עד מתי הירית שם?

ת. אבוי לא הירתי שם וגרבה דמן. שנתרים הירינו צריבים להירות שם, בעליית הבוער. לא אהבנו להירות שם. אבוי עזבתי אחרי שנה, והם, מרי שיבכל עזב, ומרי שלא - אחרי שנתרים. בחורה אחת בשארה.

ש. ומאז?

ת. אז, עבדנו, למדנו, כל אחד הסתדר איך שיבכל. מי שהיה לו הורים במו-ידי - זה היה לוקסוס גדול. לדובט לא היו, ואם היה אחד זה גם היה טוב.

ש. ההורים שלך התקלמו טוב?

ת. ההורים שלי עבדו מאד קשה, בשנות החמורות היה מאד קשה. בשסתדרון, איז התחלכו המחלכות, ובכה זה הולך, ואיז נפטרו, בשבר הרה להם טוב.

ש. בכה דמן את פה בבני ברק?

- ת. מאי שוחחטו, זה בבר שלושים ושתיים שנה.
- ש. את אמרת שהופעת זלבנברג הירתה נס. את חשבת על ההצלה שכיו?
- ת. אם הוא לא היה בא - אז גמරנו, הירינו בדבורה. הדבורה הירפה אדום בזמניהם ההם.
- ש. אם תוליה את ההצלה בולנברג?
- ת. זה רק הוא, בודאי. אחרית מי היה אכפת לו מה קורחה עם היהודים.
- ש. אמא שלך בהגה לדבר עליון?
- ת. אחר בר, בשמונבו שהוא נפלם.
- ש. מתי שמעתם?
- ת. מתי שמענו? - שמענו שהוא היה צריך לנסוע לסגד (Szeged) לפגוש את המפקד של ההזה.
- ש. מתי, אם זוברת מתי בשרף?
- ת. לא.
- ש. לפגוש את המפקד הרוסי?
- ת. המפקד הרוסי, זה שמענו. אחר בר סיפרנו שהוא נעלם ומצאו את האוטו שלו.
- ש. יותר את לא יודעת?
- ת. לא. את יודעת אנשים היו עוסקים עם עצמן.
- ש. אמבעו מזברים על 1945.
- ת. בן, אז ביצلت, רצית להשאר בחירם ולא למות מרעב.
- ש. בששונתם שהוא נעלם, מה הרגשותם?
- ת. לא יודעת. אז היו, תראי, אצל הרוסים לא היו בעיות, שמה היה סטפוריום, אם את יודעת מה זה. קודם ירו ואחר בר שאלו. אם בן אחד נעלם זה לא היה ממשו גдол שם.

- ש. זהה, שדה ולנברג, אז לא היה חטא?
- ת. לא יוזעט. אולי האחרים שחשבו על זה. אבל אני לא יוזעת, לא שמעתי יותר.
- ש. בשתי היותם בבר הארץ, חשבתם שצעריך לעשות משהו? אז שלא יודעתם בעצמכם אם הוא מת או נעלם, בכלום? עקבותם אחידו?
- ת. שמענו, אני אמרתי, להגדיר את האמת, שאם הוא שמה אז יותר טוב לו שהוא מת. שרים לחיות בבית סוהר זה צועה. פעם אני דוברת, גדרון בקרית אונז, ושם היו הרבה הוגנרים. נדמה לי שאני העתיר שיקראן רחוב. אבל אז עוד זה לא היה במוחה.
- ש. זאת אומדת, חשבתם שצעריך להנאייה אותו באיזה שהוא צורה?
- ת. כן.
- ש. לא פניתם ל"יד ושם"?
- ת. לא. להגדיר לך את האמת, אני לא הירתי אף פעם ב"יד ושם". גם כשחזרתי להוגנרים, אפילו לא חזרתי לראות את הבית שלי.
- ש. מתי הירית בהוגנרים?
- ת. הירתי שלוש פעמים. אח של אמא שלי נשאר שם. יש לי בני דודים שם. גנטרי לבקר אותו. פעם ראשונה, אריך שבתנו ללכט, ב- 1982 נדמה לי. אז עוד הירתי צדוק להיות במלון שבוע, כי לא נתנו אחרת.
- ש. הם נתנו וירדה מאורגןת?
- ת. כן, אז גנטרי פעם ראשונה. אחר בר הירתי עוד פטמיים. והם היו גם פה.
- ש. אריך הרגשת בילידת הוגנרים?
- ת. אני אגיד לך את האמת, רציתך רק אותם לראות. את ההוגנרים אני שוגאת, אני בטוחה שהם לא השבעו.

- ש. את לא הרגשת קשור?
- ת. למקום? – תדרاي, אני לא זוכרת את בזופט לפני שהיתה הרוסה. עבורי זו עיר מאד יפה. אך בשאנטי זוכרת אותה לא הייתה אף קשור ולא היה שום דבר. קשור אליהם אני לא מרגישה.
- ש. את הרגשות נגד ההונגרים פיתחת בשנים אחרי המלחמה, או בבר איז?
- ת. גם לפני זה ידעתו שם אירוטים. אבל שלי בכל הזמן אמר שם יוטר גרוועים מהגרמנים. לא היו לנו אשליות בקשר אליהם. ודוד שלי ספר, זה לא שירך, שב- 1956 הייתה אנטישמיות בזאת אז הוא באמות חשב לנצח, והוא לא יוכל ביריה לו תינוק. הוא עשה שפטות שהוא לא עזב, אבל זה היה עבון שלו. הוא אמר שהרו עוד פגס מוגנים לקפוץ על היהודים.
- ש. יש לך מה להוסיף על התקופה?
- ת. לא.
- ש. רצית להוסיף משהו על המטבח של השבדים.
- ת. השבדים, אני לא זוכרת בטה חדשים אחרי סוף המלחמה, הם הקימו מטבח לילדיים, והיריבו הולכים לאכול שם בצהרים.
- ש. ידעתם שזה של השבדים?
- ת. כן.
- ש. מה אכלתם?
- ת. דברים משוגרים. טראק קקאו ובשר עם ריבבה. דברים משוגרים, אבל אז לא היה חשוב שום דבר.
- ש. שכחתי לשאול אותך, כל התקופה הזאת הירית חוללה?
- ת. לא. בטה שאני זוכרת לא, אԲילו שלא היו לי נעלים.
- ש. חוץ מהאדם שהיא לך, שזו מחלת ילדים.
- ת. לא הירית חוללה. ממש.

ש. זבניר המשפחה גם בן?

ת. הדודה שלי, דודה אחרת, שהרימה בבריתו, הירא נשרפה קשה מפצעה. בתוך הביתה נפל עלייה מקומת אחורית תבור. שמה בבריתו היה בית חולים יהודית, שמה טרפלין בה בטה שיבכלו וביצלה. אבל חולמים, אף לא רודענות..

ש. זה פשוט פחדות דאגה לתרופות.

ת. איךה, למרי הרו מחרופות? אני חושבת שלא היה חולמים.

ש. דודה דביה.

סוף הראיון עם גברת מרילן גריינפלד